

Szemelvények az egykori Budapest boltőrségének működéséből

Snippets of the Former Budapest Shopkeepers

ERNYES Mihály,¹ LIPPAI Zsolt²

Cél: A tanulmány elkészítésének célja Magyarország fővárosában, Budapesten, a 19–20. század második negyedéig működő boltőrség sokak által csak kevésbé ismert történetének és működésének vizsgálata.

Módszer: A tanulmány szerzői gyakorló rendészeti szakemberként elemzik a fővárosi boltőrség működésével kapcsolatban fellelhető tanulmányokat, levéltári és a korabeli sajtóban megjelent forrásokat, bepillantást adva a századfordulós Budapest vagyon- és rendvédelmi szervezeteinek napjainkra már feledésbe merült működésébe.

Megállapítások: Az olvasó betekintést nyer a vagyonvédelmi munkához kötődő magán vagy önkormányzati szervezésű és fenntartású boltőrség tevékenységébe, bepillantást kapva a biztonság mint közös küldetésünk megteremtése egyik speciális, korabeli szervének mindennapjaiba.

Érték: A tanulmány szerzői a magánbiztonság átfogó tudományos kutatásához kívánnak hozzájárulni, felismerve annak tényét, hogy a kutatott téma a rendőri működés folyamatosan időszerű kérdése, ugyanis a rendőrség működésében az elmúlt évtizedek számos, addig nem tapasztalt helyzetet eredményeztek. A feladatok és elvárások mennyiségi és minőségi átalakulása a biztonság megteremtésének és fenntartásának állami és nem állami szereplői közötti kapcsolat átértékelését is szükségessé teszi. A tanulmány ezen tevékenység tanulmányozásához nyújt segítséget.

Kulcsszavak: boltőr, boltőrség, magánbiztonság, közbiztonság

¹ Dr., ny. rendőr dandártábornok, címzetes főiskolai docens, e-mail: ermi_uiroda@freemail.hu

² Dr. PhD rendőr alezredes, egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék, e-mail: lippai.zsolt@uni-nke.hu

Aim: The aim of the study is to examine the little known history and operation of the shop guard in Budapest, the capital of Hungary, until the second quarter of the 19th and 20th centuries.

Methodology: As practising law enforcement experts, the authors of the paper analyse studies, archival and contemporary press sources on the operation of the Budapest shop guard, providing an insight into the now forgotten operation of the property and law enforcement organisations in Budapest at the turn of the century.

Findings: The reader will gain an insight into the activities of private and municipal security guards involved in property protection, offering a glimpse into the daily routine of one of the specialised contemporary agencies dedicated to our shared mission of ensuring safety.

Value: The authors of the paper wish to contribute to a comprehensive scientific research on private security, recognising that the topic of the research is constantly relevant, as the past decades have brought about a number of unprecedented situations in the operation of the police. The quantitative and qualitative transformation of tasks and expectations also calls for a reassessment of the relationship between state and non-state actors in the creation and maintenance of security. This study will help to explore this activity.

Keywords: shop guard, shopwatch, private security, public security

Bevezető

A magánbiztonság történetét kutatva megállapítható, hogy bár számos formát öltött, a magánbiztonsági szolgáltatást nyújtó személyek vagy szervezetek működése olyan időkben terjedt el, amikor az állam nem volt képes az elvárt mértékű biztonságot garantálni. Jó példa erre V. Károly spanyol király 1518-as rendelete, amelyben szabályozta az erdei fakitermelést annak érdekében, hogy a városi lakosság ne maradjon tűzifa, a haszonállatok pedig épített menedék nélkül. A rendelet egyúttal beleegyezett abba, hogy minden helyi hatóság saját hatáskörben választhassa ki az említett területek biztonsági felügyeletét, ellenőrzését ellátó személyeket (ezek, a helyi közösség és az uralkodó érdekét is szolgáló feladatokat ellátó személyek tekinthetők napjaink magánbiztonsági őrei elődjének) (CoEss 2019: 7).

A közbiztonság-fogalom eredete a francia forradalom idejére és Jean-Jacques Rousseau sokat emlegetett *Társadalmi szerződés* című művéig nyúlik vissza, amelyben a polgárok a biztonságukért cserébe részt vesznek az állam fenntartásában, és tiszteltben tartják annak jogos érdekeit. A biztonság intézményesült szervezeti struktúráit megelőzően, ekkoriban még a helyi közösségek látták el saját védelmüket, amelyet a külső fenyegetések ellen a hadseregek, a belsők ellen pedig a napóleoni idők szervezett és állami rendőri struktúrái váltanak fel fokozatosan. A szerző úgy vélekedik, hogy a magánszervezetek által szervezett biztonság tökéletesen összevethető az államilag szervezett biztonsággal (VANDORMAEL 2018).

Az ipari forradalom során a gazdasági fellendüléssel együtt számos, a közrendet fenyegető újfajta bűnelkövetői magatartás jelent meg. A 19. század végére az ipari forradalmak, a globálissá váló kereskedelem, az urbanizáció és a technológiai fejlődés jelentős változások létrejöttéhez járult hozzá (HOBBSAWM 2004: 20), ami együtt járt a vagyont birtokló személyek elleni bűncselekmények számának növekedésével, s ezek kezeléséhez a korabeli rendőrség nem rendelkezett elegendő kapacitással (CoEss 2019). Ennek eredményeként jelentek meg az első hivatásos éjjeliőrök Európában, és már az 1850-es években a párizsi *Les Magasins du Louvre*-hoz hasonló szállodák és egyes áruházak saját belső biztonsági szolgálatokat hoztak létre (SELLAM 2017).

Nem volt ez másként Magyarországon sem, ahol a 18. század utolsó évtizedétől a 20. század harmadik évtizedéig terjedő időszakban a (magán)boltőrzés korántsem volt ismeretlen – azonban a tudományos gondolkodás látókörét ez idáig elkerülő – fogalom Budapesten és a vidéki településeken sem. Mindazzal együtt, hogy a témakör vizsgálatakor a bőségesnek egyáltalán nem tekinthető – általunk előtalált, a jövőbeni kutatások alapját képezhető – levéltári és szakirodalmi források és a korabeli sajtó által a teljesség igénye nélkül közreadottak álltak rendelkezésünkre.

Jelen tanulmányunkban a pesti és budai boltőrségek, míg az ezt követő írásunkban a vidéki boltőrségek működését vizsgáljuk meg.

Boltőrség Magyarországon

A boltőrök, boltőrségek alapvetően a kereskedőkhöz, a kereskedelemhez, utóbbinak kisebb egységeihez, területeihez kötődtek. Működtek rendőrségi szerveződésként, önkormányzatok kebelében, tűzoltóság szervezetében és egyletekként, valamint vállalkozásokként egyaránt. Finanszírozásukat boltok, raktárak, üzletek, lakóházak tulajdonosaitól, üzemeltetőitől beszedett járulékok, esetenként önkormányzati támogatások biztosították. Működésük előírásait formájuknak megfelelően szolgálati szabályokban, alapszabályokban rögzítették, amelyek általában felsőbb jóváhagyásra kötelezettek voltak.

Magyarországon 1880-ban 12 879 település volt (Népszámlálás 1871: 13), amelyek között a két tucatot éppen meghaladják azok, ahol kitapinthatóan működött boltőrség, vagy tervezték boltőrség felállítását. Ezek: Buda-Pest-Budapest, Baja, Bajsza, Beregszász, Eger, Esztergom, Érsekújvár, Hódmezővásárhely, Kassa, Kecskemét, Keszthely, Kolozsvár, Marosvásárhely, Máramarossziget, Miskolc, Nyíregyháza, Nyitra, Pápa, Pécs, Sepsiszentgyörgy, Szatmár, Szeged, Szekszárd, Szentés, Székesfehérvár, Székely-Udvarhely, Temesvár, Torda. Példatárszerű bemutatásuk, érintésük reprezentálják boltőrségeik/boltőreik jellemzőit.

Etimológiai és szemantikai megközelítés során nem tekinthetők gyakorinak a bolt, a boltőr, a boltőrség kifejezések fellelhetőségei. A bolt jelentésének alapja a hajlást képező ívezet nyomán a középkori árusítóhelyiségek bolthajtásos volta (CZUCZOR–FOGARASI 1862: 719). Az őr mint személy jelenti azt, akinek feladata bizonyos helyen, ponton, vidéken körülnézni, vigyázni, valamit szemmel tartani, hogy valahonnan kár, veszély ne történjék (CZUCZOR–FOGARASI 1867: 1288). Az őrség pedig őr állapot, kötelesség, működés, amely felelősséggel jár (CZUCZOR–FOGARASI 1867: 1298). Az őrség az őr származéka.

Utóbbi kifejezés a 14. századra elavult, csak a nyelvújításkor elevenítették fel ismét (ZAICZ 2006: 536).

A boltőrséget a boltok, raktárak, üzletek zárást követő őrzését teljesítő egyének csoportja, a boltőrök közössége, testülete, valamint a hozzájuk kapcsolódó szervezetek és szabályozások alkotják.

A boltőrség alapvetően és eredendően magánszervezetnek, amolyan korabeli magánrendőrségnek tekinthető, amelynek születése az angolszász modellben az angliai egyházközségek, kereskedők és hajótulajdonosok védekező lépéseiből köthető. Rámutatva ezzel, hogy az ipari forradalom következtében kialakult szigetországi nagy elkerítő mozgalom miatt a földjüktől megfosztottak közül sokan vándoroltak városokba. A megélhetési nehézségek, a kilátástalansághoz vezető körülmények kedveztek a bűnözés növekedésének, a fosztogató tolvajbandák létrejöttének. A bűnbandák ellen az egyházközségek, a City kereskedői és hajótulajdonosai egy folyami magánrendőrséget hoztak létre, amelyet 1798-ban a The Home Office, azaz a belügyminisztérium alá rendelték (HEERMANN 1989).

A kontinensen működő boltőrségek tekintetében könnyen előtérbe helyezhető a bécsi testület, amellyel a Budapest fővárosi rendőrség szervezetéről szóló 1881. évi XXI. törvénycikk előkészülete során az országgyűlés is foglalkozott. A bécsi rendőrség ismeretése kapcsán olvasható, hogy a boltőrség (Gewölbewache = boltozat, Gewölbe = bolt, Wache = őrség) feladata a belváros területén levő boltokat, földszinti raktárokat, áru- és üzlethelyiségeket betörés és egyéb veszélytől megoltalmazni. Az őrség összes költségeit az őrség rayonjába (felelősségi körébe) eső boltok tulajdonosai fedezték. Az őrtestületet 1850-ben állították fel a belváros kerületében az akkor létezett Militär-Polizeiwache (Katonai Rendőrőrs/Rendőrség) kiegészítő részeként, katonai szervezettel. A Militär-Polizeiwache 1869. február 2-án történt feloszlása után a boltőrség polgári szervezetté vált, és a bécsi rendőrigazgatónak, a Közbiztonsági Őrség központi felügyelőjének és a boltőrségi bizottságnak az alárendeltségébe került (*Főrendiházi irományok* 1881: 11).

Pesti és budai boltőrség³

A magyarországi magyar boltőrség első írásos nyoma a Pesti Polgári Kereskedelmi Testület 1792. április 1-jén tartott üléséről felvett jegyzőkönyvben található, amely arról szól, hogy a kereskedők kérelmére a városi darabontok a városi tanács jóváhagyásával az összes boltokra külön mint boltőrség vigyáztak. Buzgalmukkal és éberségükkel elért eredményes szolgálatuk jutalmazására 100 forintot szavaztak meg azzal, hogy minden újévkor jelentkezhetnek a szorgalmuknak és gondosságuknak megfelelő jutalomért. Nagyobb buzdításukra pedig elhatározták, hogy amint besötétedik, vizsgálni kötelesek az összes zárat és minden a személyzet gondatlansága folytán nyitva talált zárért a főnök nekik egy forintot fizessen meg. A későbbi kereskedői jegyzőkönyvekben 1816-ig

³ Tanulmányunk a Pesten és Budán, majd Pest-Budán, majd az 1873-at követően Budapesten létrejött boltőrségek tevékenysége bemutatásakor azok korabeli forrásokban megjelölt területi, földrajzi elhelyezkedését és elnevezését veszi alapul. Írásunk az előtalált források elemzésén túl, az anyag terjedelmi korlátaira tekintettel, nem vette górcső alá az egyes területek társadalomtörténeti hátterét, annak bemutatását.

a boltörtestületet nem említették. A hagyomány erre az időpontra teszi a magyar magán-boltőrség születését, amelyet valószínűleg szóbeli megállapodás előzött meg (PÓLYA 1896: 476).

Ekkorra tehető a Pesti Boltőr Egylet megalapítása is, amelyben oroszánrészt vállalt Nádosy István (1794–1866), aki hosszú időn át az egyesület elnöki tisztét is betöltötte (*Vasárnapi Ujság* 1864).

1843-ban több újságban is jelentek meg írások arról, hogy már 1814 óta létezett Pesten egy magántársulat, amely utca- és boltőrséget létesített illetőleg tartott fenn, efféle biztosítékát adva a közbátorságnak. A cikkek szerzői kitértek arra, hogy a boltőrök számos bűncselekményt, tűzvészt és egyéb károkozást előztek meg, mégis, ha nem is szűnik meg a testület, mégsem nyerhet oly kiterjedést, amelyet a közbátorság érdekében óhajtani kell. Szorgalmazták, hogy válasszanak ki olyan személyeket, vagy ajánlkozzanak olyan egyének, akik a házbirtokosokat, bolttulajdonosokat, az utcában lakókat saját érdekükre utalva figyelmeztessék e közbátorsági derék intézet kifejtésére, terjesztésére és biztosítására (*Pesti Hírlap* 1843; *Regélő Pesti Divatlap* 1843).

1845. év elején arról tudósítottak, hogy a pesti boltőrséget fenntartó kereskedelmi társulat választmányt nevezett ki a fennálló szabályok újraserkesztésére. Jelezték, hogy a boltőrök nagyon öregek, a szolgálatot teljesítők száma 100-ra megy (*Nemzeti Ujság* 1845; *Pesti Hírlap* 1845). A boltőrségegylet évenkénti közgyűléseinek némi hivatalos színezetet adott az, hogy az összejöveteleken a mindenkori városkapitány elnökölt. Választottak tisztségviselőket, nagy választmányt és 12 tagból álló kisebb választmányt. Az előbbi a külső igazgatást végezte, az utóbbi a belső ügyeket intézte. Az újjászervezés előtti utolsó rendes közgyűlés 1851. december 8-án volt. Az egylet 1856-ban jóváhagyás végett alapszabály-tervezetet is benyújtott, de azokat nem erősítették meg, mert a(z) (osztrák) hatóság az alabárdos emberek gyülekezését gyanús szemmel nézte. Így a boltőrség kevésbé látványosan működött, s közgyűlést is csak módjával tartottak (PÓLYA 1896).

1863. október 15-től Budán is cirkáltak boltőrök, először a tabáni főutcán. A korabeli újságok közreadták azt a véleményt is, amely szerint kívánatos az őrség kiterjesztése a város többi részeire is (*Színházi Látszó* 1863; *Pesti Napló* 1863). A Víziváros életképeit bemutató Bevilaqua-Borsody Béla, kissé összemosva az éjjeliőrökkel, a következőképpen írta le a boltőröket: „Kurtanyelű alabárdos, lámpásos, botos, tülkölő és minden óraütésnél éneklő városi éjjeli őrök. [...] Ezek a fogadott bakterek figyelték az üzletek lakatjait és rostélyait. Ilyeneket itt-ott lehetett látni a pesti és budai utcákon is” (BEVILAQUA-BORSODY 2005: 350).

1864 telén a *Hölgy Futár* lap jelezte, hogy a nagy hidegre tekintettel a boltőröket minden három órában felváltják. A szerkesztőség humort sem nélkülöző intelme pedig így szólt: „Okosan, különben azt hisszük, hogy a nagy hidegben a tolvajoknak sincs kedvük lopni” (*Hölgy Futár* 1864).

Rottenbiller Lipótnak (1806–1870) ismételten a főváros polgármesteri székébe választása apropóján, 1865 őszén olyan kérdésként került a nyilvánosság elé a boltőrség helyzete, amelyet mielőbb megfelelően kell intézni. Egy újdondász dehonesztáló írásának következtetése, hogy a foszlányos köpenyekbe öltözött lándzsás, törődött öregeket, bátor, fegyelmezett, jól felfegyverzett, tisztességes egyenruházatú ép emberekkel kell felváltani, azért, hogy a felelősséggel járó s kiváló fontosságú tiszteknek elegendő tehessenek (*Vasárnapi Ujság* 1865).

A változtatás igénye évekkel később is előtűremkedett, mondván, hogy a pesti boltőrök intézménye talán a legdrágább Európában, és egyúttal a legrosszabb is. Teljesen elaggott munkaképtelen egyéneknek alkalmaznak boltőrnek, olyanokat, akik közbiztonsági szempontból már testi állapotuknál fogva sem felelnek meg. A kereskedők pedig jelentős összeget költenek a boltok felügyeletére, ezért kívánatos volna a boltőrök elavult intézményére figyelmet fordítani és reorganizálni (*A Hon* 1873).

A boltőröket érintő, hízelgőnek egyáltalán nem mondható vélemények már 1842-ben is kerültek napvilágra. A kritikai hangok szerint a szolgálatot teljesítők között gyakori a részegség, ami ugyan nem feltűnő egy éji boltőrnél, s nem jelenti azt, hogy ne lenne szabad az utca egyik oldaláról a másikra tántorogni, sőt még a boltok előtt hortyogva őrt feküdni is, de tilos az alabárdot elhagyni. Utóbbinak bekövetkezte ugyanis állásvesztést eredményező magatartást jelent (*Pesti Hírlap* 1842).

A sajtóban, a bírálatok mellett, számtalanszor tudósítottak a boltőrök eredményes fellépéséről is; 1856. év vége közeledtével pedig „ármányos lopás akart történni”. Egy belvárosi kereskedőnél ismerősére hivatkozva éjszakára egy ládát helyeztek el, azzal, hogy reggel érte jönnek. Zárás után a láda megelevenedett, egy zsvány bújt elő belőle. Gyertyát gyújtva kelméket pakolt két ládába, és a megtalált pénzt magához vette. Amikor hajnalban távozási céllal kinyitotta a bolt ajtaját, nyakon csípte őt az odaérő boltőr (*Vasárnapi Ujság* 1856). Az elkövetőt 1858. június 30-án a Császári Királyi Pesti Országos Törvényszék öttagú tanácsa más tolvajlások miatt is felelősségre vonta, s hatévi börtönre ítélte (*Budapesti Hírlap* 1858).

1870 tavaszán a Sebestyén tér első számú házában tűz ütött ki. A lángokat először a szolgálatos boltőr vette észre, aki azonnal értesítette a tűzoltóosztályt. A tüzet háromnegyedóra alatt eloltották. „Az ily buzgóság megérdemli, hogy minden alkalommal főlemlíttessék” (*Reform* 1870).

1871. december 20-án reggel öt órakor a Király utca 22. szám alatti szalagkereskedésben ismeretlen okból támadt tűz, amelyet „a boltőr csakhamar észrevett, úgy, hogy mire a tűzoltók megérkeztek, a tűz el volt oltva” (*A Hon* 1871).

1896-ban a boltőrség működésével kapcsolatban szintén dicsérő szavakat olvashattott a közönség:

„A nagykereskedők testülete 1846-ban alakult meg és ettől fogva az egyéni érdekeken kívül mindjobban előtérbe lép az általános kereskedelmi érdek. A boltőrséget ez a testület szervezte. [...] Az 1792 óta fenntartott boltőrség, mely jelenleg is fennáll, lényegesen hozzájárult Pest közbiztonságának javításához” (*Magyar Gazdák Szemléje* 1896).

Budapesti boltőrség

A Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről szóló 1872. évi XXXVI. törvénycikk 1. §-a rendelkezésének megfelelően, az 1873. november 25-én lezajlott alakuló ülésen Buda és Pest szabad királyi fővárosok, valamint Óbuda mezőváros és Margitsziget egy törvényhatósággá egyesítették. 1870-ben Pesten 200 476 fő élt, Budán 53 998 fő. Pesten

5302, Budán 3262 ház állt. A pesti belvárosi épületek mintegy 20%-ának a földszintjén voltak üzletek (Népszámlálás 1871: 33).

1876. év végén a Pesti Polgári Kereskedelmi Testület védnöksége alatt született meg az Első Budapesti Boltőrség Egylet. Ez időben a boltőrség egy őrmesterből, egy helyettesből, négy káplárból és 58 őrből, továbbá a szükségletnek megfelelően kisegítő örökből állt. Az őrmester évi fizetése 420 forint volt, a helyettesé 396 forint, egy káplárnak pedig 240 forint volt a jussa. Az örök díjazása az évszakok éjjeleinek tartama szerint változott. A ruházatot és a felszerelést az egylet biztosította. Ezek sapka, köpeny, öv, alabárd, lámpás és síp voltak. A testület az egylet igazgató választmányának illetőleg elnökének volt alárendelve. Éjjel az örök feletti ellenőrzést a káplárok végezték. Külön őrszoba tette lehetővé a 29 órálás kétóránkénti felváltását. A fegyelmi büntetéseket jelentette a bírság a nyugdíjalap javára vagy az elbocsátás. Ekkor az egyletnek rendelkezésére állt a 26 940 forint 11 krajcárból álló nyugdíjalap és a 12 747 forint 71 krajcár tartaléktőke (PÓLYA 1896).

Az 1877. április 10-én a Dorottya utca 14. szám I. emeleti, Duna felé eső termében tartott közgyűlésen történekről, a felolvasott jelentésről több újság is részletes tájékoztatást adott. A résztvevők elhatározták, hogy jóváhagyás végett alapszabályokat terjesztenek fel a belügyminiszterhez, majd megválasztották az elnököt, az alelnököt, a 15 igazgatósági választmányi tagot és 54 kereskedőt az őrség feletti felügyelet gyakorlására (*Egyetértés* 1877; *A Hon* 1877).

A betöréses lopások elszaporodása esetén mindig felmerült, hogy a boltőrséget szükséges megreformálni. 1881. november 10-én, az 1870-ben létrehívott Magyar Kereskedelmi Csarnok havi ülésén elhangzott, hogy a boltőrség szervezete alkalmatlan a testület hivatásának teljesítésére, ezért mulhatatlanul szükséges célszerű újjászervezése. A csarnok választmánya bizottságot küldött ki a hiányosságok tanulmányozására és javaslatlattelre (*A Hon* 1881).

Az Első Budapesti Boltőrség Egylet 1882. február 25-én, szombaton délután három órakor, a Pesti Polgári Kereskedelmi Testület Dorottya utcai helyiségében tartotta meg évi rendes közgyűlését. Az elnök által előterjesztett jelentés kitért arra, hogy „a boltőrség intézménye e század elején keletkezett, jelen egylet pedig 1816-ban létesült”. Az egyletnek 1300-nál több tagja van, a tartalékalap 10 788 forint és 36 krajcárt jelent, a nyugdíjalap pedig 34 727 forint 19 krajcárt. A jelentés tudomásul vételét követően az elnök felolvasta az alapszabályok újonnan módosított szövegét. Ezt oly módon fogadták el, hogy szükség esetén a csekélyebb változtatásokat az igazgatóság végezze el. Ezután megválasztották az elnököt, az alelnököt, a 12 igazgatósági tagot és a 71 választmányi tagot. Utóbbiak kötelessége kerületükben a boltőrök feletti felügyelet gyakorlása (*A Hon* 1882; *Pesti Hirlap* 1882).

A felterjesztett alapszabályokat a Magyar Királyi Belügyminisztérium 49 004. szám alatt 1882. szeptember 2-án látta el bemutatási záradékkal, az egylet kegydíj alapszabályzatát pedig 26 838. szám alatt 1886 nyarán (*Budapesti Közlöny* 1882; *Budapesti Közlöny* 1886).

Az alapszabályok a következőket tartalmazták:

- Az egylet célja boltok, házbejáratok, raktárak, irodahelyiségek, eladási, üzleti és egyéb helyiségek utcákban, utakon és egyéb helyeken, működési körén belül éjjel és szükség esetén nappal is saját közegei által betörések és egyéb veszélyek elleni megóvása.

- Az egyesület tagja lehet minden budapesti kereskedő, közkereseti, betéti és részvénytársaság, szövetkezet, iparos és háztulajdonos.
- Az évi járulékok fizetése negyedévenként történik. Az egyesület boltőrséget ott köteles szervezni, ahol a létező tagok járuléka a boltőrség összes költségeit fedezi, és egyéb akadályok fenn nem forognak.
- Az egyesület közzegei a közgyűlés, az elnökség, az igazgatóság (régebben kisebb választmány), a választmány (nagy választmány). Az elnökséget alkotja az elnök és két alelnök. Az elnök feladata körébe tartozik különösen az örök felfogadása és elbocsátása. Az elnökség tagjai egyszersmind az igazgatóságnak is tagjai. Az igazgatóság áll az elnökön kívül 12 tagból. Az igazgatóság intézi az egyesület ügyeit, különösen pedig megállapítja az évi járulékokat, a tisztségviselőket, az örségi személyzet és egyéb alkalmazottak fizetését, tiszteletdíját, a tagdíjakat, kinevezi a tisztségviselőket, őrmestereket és káplárokat, két tagja által pedig megvizsgálhatja a pénztárt. A 40–120 főből álló választmány tagjait úgy kell megválasztani, hogy lehetőleg minden boltőrséggel bíró utca, tér kétféle taggal legyen képviselve. A választmány feladata lényegileg a nyilvántartásra, a taggyűjtésre, hiányok felfedezésére és az igazgatóság támogatására szorítkozik. Szolgálatképessé vált boltőrök, káplárok, őrmesterek és az egyesületi pénztárnok segélyezésére a nyugdíj alap szolgál (PÓLYA 1896).

Az egyesület igazgatósága 1882. szeptember 29-én tartott ülésén elhatározta, hogy a feladatok végrehajtására egy kipróbált szakembert felügyelőül szerződtetnek. A felügyelő november 18-tól a Széchenyi utca 6. szám alatt, az egyesületi irodában hivatalos órákat fog tartani (*Pesti Hírlap* 1882).

Másfél év elteltével, örömdetes jelentésként, arról tudósítottak a fővárosi lapok, hogy az Első Budapesti Boltőrség Egyesület igazgatósági ülésén elhangzottak szerint a boltőrség területén semminemű betörés vagy vagyonbiztonsági veszély sem fordult elő. E közléshez hozzátették, hogy időközben a fokozódott igényeknek megfelelően a boltőri szolgálat újjászervezése is megtörtént (*Pesti Napló* 1884; *Pesti Hírlap* 1884).

Az idő haladtával egyaránt történtek pozitív és negatív események, amelyekről a nagyközönség jobbra hírlapi tudósítások útján értesült is. Utóbbiak miatt nem maradtak el a boltőrség újabb reformjának a szükségességét szorgalmazó felvetések sem. Több-ször szóba került az is, hogy egy-egy boltőr éjjelenként csupán negyvennégy krajcár fizetést kap. A gyenge fizetés el nem fogadható példáját adta az egyik boltőrségi őrmester, akkor, amikor a kereskedőktől beszédett, az öröknek járó napidíjakat elsikkasztotta. A törvényszéki végtárgyaláson elismerte, hogy a több mint ezer forintot azért költötte el, mert a havi 42 forintos fizetéséből nem tudott megélni. Azt a reményét is felhozta, hogy bízott a pénz visszatérítési lehetőségében. Tettéért nyolc nap börtönrre ítélték (*Nemzet* 1886).

A budapesti boltőrség működését illetően a 19. század utolsó évtizedének kezdete pozitív megnyilvánulásokat hozott felszínre. A boltőrök bemutató leírásának hangneme is inkább méltányossá vált.

Az egyesület évi rendes közgyűlését rendszerint április hónapban tartotta, amelyre vonatkozóan már az előző hónapban sajtó útján is adott tájékoztatást.

Az Első Budapesti Boltőrség Egyesület a Budapesti Czim- és Lakjegyzék példányai-ban szerepel segélyegyesület és segélyegyesület néven is. A kiadvány 1885–1886. évi IV.

évfolyamában megtalálható mint Első budapesti boltőr-segélyegyesület, Erster Budapester Gewölbwache-Hilfsverein, V. Dorotyya-u. Lloyd-épület. 1888-tól néhány vezető tisztségviselőt is feltüntettek, továbbá az Árpád utca 9-et is mint székhely. Ekkortól 1890-ig elnökként Kerstinger István (1817–1890), 1900-ig Waldhauser Adolf (1839–1919) szerepel. 1894-től a Dorotyya utca 14. mellett a Széchenyi tér 5. is megjelent székhelyként, 1898-tól csak az V. Zrínyi utca 7.

1886-ban a Magyar Postatakarékpénztár megszületésekor, helyiségeinek és főpénztárának éjjeli őrzését az Első Budapesti Boltőrség Egylet két boltőre teljesítette. Tevékenységük ellen gyakran merült fel panasz, aminek okán a takarékpénztár igazgatósága katonai őrszolgálat bevezetésére tett javaslatot. Ez nem kapott minisztériumi jóváhagyást, viszont a rendőrséggel történő együttműködés ellen kifogás nem merült fel; így a pénzszekrényeket villamos jelzőkészülékekkel szerelték fel, amelyek végpontjait a főkapitányság ügyeletére kötötték be (KÖRMENDY 1939: 111).

A boltörtestület működésének hiányosságai miatt folyamatosan elszenvedett támadások okoztak olyan sérüléseket, amelyekből sikeresen talpra állt ugyan, azonban a szervezet agonizálása Budapesten mintegy fél évtizeden át tartóan a 19. század végére mégis bekövetkezett.

Az 1893. év őszén az elszaporodott betörések okán felvetődött az egyesületi működés fenntartása mellett az állami rendőrség megbízása a boltőri szolgálattal. A budapesti kereskedők körében nagy nyugtalanságot kiváltó esetek a belügyminiszter tájékoztatása alapján az országgyűlés előtt is ismertté váltak. A miniszter arról is kérdezte az egyesületet, hajlandó lenne-e a boltőrségre fordított pénzt a rendőrségnek átadni azzal, hogy a főkapitányság annak fejében vegye át a boltok őrzését. Ugyanis, ha a rendőrség gyakorolná a boltörzést, az a kereskedők körében megnyugváshoz vezetne (*Budapesti Hírlap* 1893; *Pesti Hírlap* 1893). December végén a belügyminiszter leiratot intézett a székesfőváros-hoz, előadva, a boltőrség szervezete már nem megfelelő, ezért a feladatok rendőrség általi átvételét pártolja. Az érintett kereskedők meghallgatásával a főváros dolgozzon ki szabályrendeletet és azt jóváhagyás végett terjessze fel (*Pesti Hírlap* 1893; *Fővárosi Lapok* 1893).

1894 őszén felmerült a boltőrségi egyesületeknek a főváros mindkét oldalán történő alakíthatósága. A boltőrség ellátásából származó költségeket közadók módjára követhetnék és szedhetnék be; ahol boltőrség-egyesület alakul, annak működési területén az üzlettulajdonosokat belépési kötelezettség terhelné. A szolgálatot a rendőrség teljesítené, az alabárdosok működése pedig megszűnne. A végrehajtást a módosított boltőrségi alapszabályok biztosítanák, amelyekről a városházán november 21-én tárgyaltak (*Budapesti Hírlap* 1894; *Pesti Napló* 1894).

Az egylet igazgatóságának 1895. február 3-án tartott ülésén az hangzott el, hogy az egylet átalakítása már elfogadott cél. Az anyagi eszközök hiányához vezetett az, hogy a bolt- és üzlettulajdonosok csakis saját jóakarattuk folytán fizették a „boltőrségi járulmányokat” (a teljesítők aránya az őrzés területén üzlettel bírók 45%-át tette ki). Az igazgatóság a jelentés tudomásulvétele mellett belátta az akkori állapot tarthatatlanságát, ezért is felkérte a főkapitányt, hogy az illetékes miniszternek tegyen javaslatot a „járulmányfizetés” törvényi szabályozására (*Magyar Hírlap* 1895; *Budapesti Hírlap* 1895).

1895. április 11-én a boltőrség-egylet közgyűlésén már az is felmerült, hogy az egyesület kénytelen lesz beszüntetni a boltőrségi szolgálatot; ezt azonban az igazgatóság még

egyszer alapos tárgyalás alá veszi. A jelentést a közgyűlés tudomásul vette, majd jóváhagyta a zárszámadást, az új költségvetést, és újból megalakították az igazgatóságot (*Budapesti Hírlap* 1895; *Fővárosi Lapok* 1895).

A következő év március 28-án tartott közgyűlésen az egyesület elnöke már azt is kimondta, hogy az egylet a végleges felosztás előtt áll (*Magyar Hírlap* 1896).

1897. január 13-án arról számoltak be a budapesti lapok, hogy a boltőri szolgálat terén újítások lépnek életbe, mégpedig olyanok, amelyek minden bizonnyal ki fogják elégíteni az érdekelt kereskedői körök elvárásait. A boltőregylet ugyanis szerződést kötött a fővárosi rendőrséggel, amelynek tartalma szerint, január 15-től az állami rendőrség látja el kísérletképpen hat rayonban az üzletek őrzését. Remélik, hogy az intézkedés eredményes lesz, és az érdekelt üzlettulajdonosok hozzájárulnak járulmányaik megfelelő mérsékelt emeléséhez. Ha az újítás beválik, annak kiterjesztését tervezik a főváros egész területére (*Budapesti Hírlap* 1897; *Főrendiházi irományok* 1881: 438–487). Két nappal később bepillantást is nyújtottak az új szolgálat részleteibe. A megállapodás szerint 12 rendőr teljesíti az üzletek őrzését a következő területeken: Váci utca, Városház tér, Kristóf tér, Bécsi utca, Szervita tér és Koronaherceg utca, Fürdő utca, Dorottya utca, Gizella tér jobb oldala. Erzsébet tér, a Szina-féle háztól a Sas utcáig és a Sas utca. Bálvány utca, Erzsébet tér, a Fürdő utca sarkától a Deák tér sarkáig. Erzsébet tér, a Deák tértől a Nagykorona utcáig, a Marokkói utca és Nagykorona utca. A boltőri szolgálat ideje novemberben, decemberben és januárban este 8 órától reggel 7 óráig, februárban, márciusban és októberben este 8 órától reggel 6 óráig, áprilisban, augusztusban és szeptemberben este 9 órától reggel 5-ig; májusban, júniusban és júliusban este 9 órától reggel 4 óráig tart. A boltőr kötelessége a záruk megvizsgálása. Nyitott ajtó, ablak esetén értesíti a házmestert vagy a tulajdonost, továbbá a rendelkezésére álló lakattal ideiglenesen lezárja az üzletet; betörés gyanúja esetén értesíti a legközelebbi rendőrszemet is, tűz esetén pedig a tűzorséget. Az egylet minden rendőr után fizet évente 365 forintot és 60 forint ruhaátalányt, összesen 5100 forintot. A boltőri szolgálatot teljesítő rendőrök megkülönböztetésül „Rendőrségi boltőr” feliratú karszalagot és 1–12 számmal ellátott ércjelvényt viselnek (*Budapesti Hírlap* 1897; *Pesti Hírlap* 1897).

A kísérleti jelleggel bevezetett rendőrségi boltőrszolgálat kiterjesztése elmaradt, mivel a kényszeregyesületté alakulás nem járt sikerrel, így az 1898. április 22-én megtartott évi rendes közgyűlésen az igazgatóság az egylet feloszlását javasolta, mert a tagokat díjaik fizetésére kötelezni nem lehet. A közgyűlés sajnálattal mondta ki az egyesület feloszlását, amelynek vagyonát egy budapesti kereskedelmi menedékháznak adja; az egyesületi alapon nyugvó boltőrzés Budapesten 1898. július 1-jével megszűnt (*Budapesti Hírlap* 1858; *Magyar Ujság* 1898; *Magyar Ujság* 1899).

Néhány nappal a magánboltőrség megszüntetését követően már kérdezték, hogy „Hol vannak az alabárdosok? Most pedig, mikor már nincsenek a jó öregek, szinte visszakívánjuk őket, mert valljuk be, július elseje óta, mióta a boltőrök nyugalomban vannak, sok a betörés” (*Pesti Napló* 1898).

Az Első Budapesti Boltőrség Egylet jogérvényes feloszlása, amelyet a belügyminiszter is jóváhagyott, 1900. január havában történt meg, kimondva, hogy a 180 034 koronát kitevő vagyona a Budapesten alapítandó kereskedelmi menedékház (aggok háza) javára fordítandó. E döntést az egyesület tagjai közül többen kifogásolták, mondván,

munkavégzésük során bérükből nyugdíj címén 30-40-50 krajcárt levontak, de a feloszlatakor az egylet vagyonából semmilyen formában sem részesültek (*Pesti Napló* 1900; *Budapesti Hírlap* 1900).

A *Pesti Napló* 1898 nyarán búcsúztatta el az utolsó alabárdosokat, jelezve, hogy „azért gondoskodott róluk az egyesület. Holtuk napjáig havi hat forint nyugdíjat kap mindegyik. Ez is valami. Dohányra elég lesz” (*Pesti Napló* 1898). Megjegyezve, hogy a boltőrök télen havi 15 forint, nyáron havi 12 forint fizetést kaptak.

A boltőrség vagyonáról 1908-ban a kereskedők menedékházának Hűvös-völgyben történt átadásakor is esett szó, mégpedig úgy, hogy „Szép összeg gyűlt össze, amelyhez, azután hozzácsatolták az államrendőrség föllállításával fölöslegessé vált boltőrök segítő egyesületének alapját is” (*Budapesti Hírlap* 1908).

A vicclapok is adtak helyet a fővárosi boltőröket érintő rövid kiszólásoknak. A szarvasi borbély szótárában: „Boltőr = árulmányi telepzetzáradékfelülvizsgálati, járdán csoszogó, hivatalos fütyörész” (*Üstökös* 1883). Amikor a fővárosi megszűnés felmerült, szintén az első magyar humoros újság szánt egy sort a hírnek. „A boltőrséget a fővárosban eltörlik. Szegény boltőrök! Mikor fognak most aludni?” (*Üstökös* 1893).

A századfordulón is keletkezett egysoros élc, amely szerint: „Sok fővárosi éjjeli boltőr alma olyan, mint a csendes Óceán: mély” (*Tréfás Képes Herkó Páter* 1900).

Több újság is közreadott „Ártatlan” cím alatt egy apróságot. A történet szerint az igazságügyminiszter meglátogatja a börtönöket, és kérdést intéz egy fogolyhoz: Mi hozta önt ide, barátom? Fogoly: A tüsszentés. Miniszter: Hogy értsem ezt? Fogoly: Tüsszentetem, mikor egy aranyművesnél betörtem. Erre fölébredt a szunnyadó boltőr, és elcsípett.

A humoros tartalmakat igazolandó, más lapok is írtak lazább felfogásban a boltőröket övező legendákról; talán a szeretet jeleként is. Ugyanitt megjegyezve, hogy a boltőröket a bakterok mellett nevezték éji öröknek, Boltizárnak és Ferenceknek is.

1902-ben kereskedői körökben felmerült a boltőrség visszaállításának, újbóli bevezetésének a gondolata, aminek alapjául szolgáltak a megszorodott betörések és annak felismerése, hogy nem lehet mindenütt jelen a rendőrség. A témát a közönség elé táró újságíró felhozta a boltőrök intézményét, bár éjjeliörökként említve őket. „Gyöngé szemű, reszkető kezű és nehezen csoszogó bácsik jártak föl s alá az éjszakában. [...] El-elbotorálva az üzletek előtt, megtapogatták a lakatokat, hogy rendben vannak-e és a hónuk alatt valami alabárdfélét szorongattak.” A cikk szerzője azt gondolta, hogy annak idején csak azért volt kevesebb betörés Budapesten, mert a betörők nem voltak ügyesek, bátrak és kitanultak. A kereskedők szerint, ha boltjaikra és vagyonukra megbízható és jól betanított örök vigyáznak, kevesebb betörés történik. „Igen valószínű különben, hogy a tervből nem lesz semmi, mert a rendőrség erélyesebb és ügyesebb föllépése hamarosan véget vet a bajnak, amiből minden világvárosnak ki szokott jutni” (*Pesti Hírlap* 1902).

Zárogondolatok

A magyar rendészeti szakmai közéletben 1869-től – a *Közbiztonság* publikálása óta – jelen van a rendészettudomány, még akkor is, ha az tudományos auditon nem mérettetett meg. A rendészettudomány elfogadása iránti igény az 1990-es években újra felerősödött. Ebbe

a folyamatba illeszkedik bele a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapítása és Szabó András (SALLAI 2022: 121) megszólalása az MTA-n. Szabó a rendészettudomány akkreditációjában fontos szerepet betöltő *Helyet kér a rendészettudomány* (MTA Levéltár 2003) című előterjesztése 5. pontjában rámutatott, hogy a „rendőri professzió” általános és koherens ismeretanyaga rendelkezésre áll. Ezt rendészetnek, rendészeti tannak, a rendészet elméletének nevezte. Indítványa 10. pontjában kijelentette, hogy „a biztonság új társadalmi körülményeink között áruvá vált”. Ugyanakkor

„a rendészetnek meg kell maradnia rendészeti-szakmai szinten. Számolnia kell viszont azzal, hogy az őrző-védő szolgálatok, a személyvédelmi testőrködés olyan jelentős szolgáltatási szektorrá vált, amelynek létszámviszonyai meghaladják a rendőri állományét. A biztonsági berendezések iparága is kialakult, ezek gyártási szabványai kérdésesek, a térfigyelő berendezések működtetése pedig komoly finanszírozási és hatásköri összeütközéseket eredményezett. A vásárolt és az államilag garantált biztonság érdekütközéseket provokálhat és fokozhatja a társadalmi feszültségeket” (*Szót kér a rendészet!* 2003).

Így bomolhat meg az a társadalmi rend, amelyet Concha Győző szerint a jogon és a jogszolgáltatáson túl az egyesek szabad együttműködése, a javak helyes megoszlása, a felebaráti érzés, továbbá az egyesek hite, meggyőződése tart fenn (CONCHA 1901: 9).

Azonban „téves az a közhit, amely a rendet valami nyugodt, stabil állapotnak, vagy éppen mozdulatlanságnak képzi. Ellenkezőleg. A rend egyenlő jelentőségű a zavartalan eleven élettel, az élet folytonos fejlődésével” (RÉDEY-LAKY 1909). Kimondva, hogy a rendészetről alkotott alapfogalmak az évszázadok során többszörösen változtak, amíg az „arra a kérdésre, hogy mi is a rendőrség? Egyszerű a felelet: a rendőrség – a rend őre” (RÉDEY-LAKY 1909) egykori axiómától mostanára eljutottunk e paradigma túlhaladottságának felismeréséhez, a mindennapjaink valóságát képező rendészeti pluralizációhoz. Az 1909-ben kiadott *Rendőri Lexikonban* – amely a magánbiztonsággal kapcsolatban még egyetlen kifejezést sem tartalmazott – a rendészetről ezt olvashatjuk:

„rendészet alatt értjük az állam belügyi igazgatásának a közrend és a közbiztonság fenntartására irányuló, kényszerítő hatalommal rendelkező tevékenységét. A rendészet tehát állami feladat. A többi igazgatási ágaktól független, és önálló. A rendőri feladatok köre az ismert hármas felosztás szerint magában foglalja a megelőzést, a megakadályozást és a felderítést. A tételes rendőri jogon túl ezen körben kell helyet foglalnia a diszkrécionárius jognak is, melynek ugyancsak sohasem szabad e határokat átlépnie” (RÉDEY-LAKY 1909).

Rámutatva mindezekkel, hogy a rend fenntartásában, védelmében, a veszélyek elhárításában az emberi közösségek tagjai folyamatosan részt vettek, esetenként kötelezően, esetenként önkéntesen. Az idő haladtával e jellemzők néha egymásba csúsztak, illetőleg együttesen léteztek, bizonyos esetekben pedig felváltották egymást. A lakossági részvétel alapvetően az éjjeliőri szolgálatban tükröződött, majd fokozatosan jelent meg az alkalmazott vagy fizetett éjjeliőrök intézménye, s mellettük születtek meg, különböző elnevezésekkel ugyan, a hivatásos rendfenntartók. Utóbbiakat csekély számuk, sanyarú állapotuk miatt gyakran minősítették feladatuk ellátását tekintve elégtelennek. Indokolt esetekben volt lehetőség, főképpen térítés ellenében, katonaság

igénybevételére, ha létezett rendelkezésre bocsátható állomány. A 19–20. század időszakában a rendfenntartók előtt elfogadottá válnak tekinthető, hogy: „A rendvédelem számukra nem a testületet, hanem egy organikus rendszert jelentett, amelyben helye volt az állami, önkormányzati, társadalmi és magánszervezeteknek is” (KORINEK 2006: 25).

August Comte szerint pedig „az ember egy tudományt csak akkor ismer meg teljesen, ha történelmét ismeri” (BUISSON 1960: 6). Henri Buisson gondolatait is figyelembe véve a haladás új formái felé törekedve az emberiség folyamatosan szerzi meg a tökéletesebb eljárás új lehetőségeit, hogy azt egy pillanatban a régi eljárás helyébe léptesse. A haladás azonban sohasem hirtelen lép életbe, hanem a fejlődés során, lépésről lépésre, amikor az élet, a munka és az eljárás új erői megegyeznek és összeilleszkednek egymással.

Mindezek alapján, ahogyan azt tanulmányunkban is bizonyítottuk, a boltőrség szerényen meghúzódo testület volt, amely a rendvédelem-rendészet történetében inkább epizódyszerű, mintsem meghatározó jelenlétű volt. Létezése azonban minden bizonnyal hozzájárult a rendfenntartás, a veszélyelhárítás eredményességéhez, akkor is, ha gyakran rajta köszörülték nyelvüket a rendőrségi tudósítók.

Dokumentarista szemléletű írásunkban ezért bepillantást igyekeztünk nyújtani a rendészet történetének egy, talán sokak által csak kevésbé ismert szeletébe, azzal a reménnyel, hogy az általunk közreadottak kellő alapot nyújtanak a téma megismeréséhez, illetőleg a jövőben mélyebb kutatás(ok) végzéséhez.

Felhasznált irodalom

- A Hon*, 1871. 12. 20. (292), 3.; 1873. 01. 04. (3); 1877. 04. 11. (87), 3.; 1881. 11. 18. (317), 3.; 1882. 02. 26. (57), 3.
- A IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztály ülésének anyaga. 2003. szeptember 17. MTA Levéltár.
- BEVILAQUA-BORSODY Béla (2005): *A Víziváros*. Budapest: Városvédő.
- Budapesti Hírlap*, 1858. 07. 06. (152), 3.; 1893. 11. 14. (315), 3.; 1894. 11. 22. (323), 3.; 1895. 02. 05. (35), 3.; 1895. 04. 12. (100), 8.; 1897. 01. 13. (13), 8.; 1897. 01. 15. (15), 7.; 1898. 04. 28. (117), 10.; 1900. 02. 04. (34), 15.; 1908. 10. 06. (239), 12.
- Budapesti Közlöny*, 1882. 09. 12. (208), 1.; 1886. 06. 08. (130), 1.
- BUISSON, Henri (1960): *A rendőrség története*. Ford. BM Tanulmányi és Módszertani Osztály.
- HEERMANN, Christian (1989): *A Scotland Yard titkaiból*. Budapest: Zrínyi.
- CoESS White Paper (2019): *The Security Continuum in the New Normal*. Online: <https://www.confeders-icurezza.it/download.aspx?file=/public/publicazioni/2019.09-coess-wp-securitycontinuum.pdf>
- CONCHA Győző (1901): *A rendőrség természete és állása szabad államban*. Székfoglaló értekezés. (Olvasottatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1901. április 15-én tartott ülésén). Budapest: MTA.
- CZUCZOR Gergely – FOGARASI János (1862): *A magyar nyelv szótára. I.* Pest: MTA.
- CZUCZOR Gergely – FOGARASI János (1867): *A magyar nyelv szótára. IV.* Pest: MTA.
- Egyetértés*, 1877. 04. 11. (85), 3.
- Főrendibázi irományok* (1881): Az 1878-ik évi október hó 17-ére kihirdetett országgyűlés Főrendi házána irományai VIII. 454. i. sz. Budapest.
- Fővárosi Lapok*, 1893. 12. 30. (359), 2988.; 1895. 04. 12. (101), 1165.
- HOBBSBAWM, Eric John (2004): *A birodalmak kora*. Budapest: Pannonica.
- Hölgy Futár*, 1864. 01. 19. (8), 61.

- KORINEK László (2006): *A kutatás zárótanulmánya*. Az OBmB által támogatott, FAPI_P:1321/2005 számú, „A magyar állam rendvédelmi szerveinek a magánszféra számára nyújtott szolgáltatásai, a polgári biztonsági cégekkel és az NGO-kkal való együttműködés lehetőségei a prevenció területén” című kutatási projekt rész-tanulmánya. Budapest: Rendészettudományi Társaság.
- KÖRMENDY József (1939): *A Magyar Postatakarékpénztár*. Budapest: Hornyánszky.
- Magyar Gazdák Szemléje*, 1896. 09. 01. (9), 219, 224.
- Magyar Hírlap*, 1895. 02. 04. (35), 10.; 1896. 03. 29. (88), 10.
- Magyar Ujság*, 1898. 04. 29. (118), 8.; 1899. 06. 14. (162), 10.
- Nemzeti Ujság*, 1845. 02. 11. (24), 95.
- Népszámlálás. A Magyar Korona országaiban az 1870. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei* (1871). Pest: Statisztikai Hivatal.
- Pesti Hírlap*, 1842. 10. 06. (184), 706; 1843. 02. 26. (225), 130; 1845. 02. 16. (431), 108.; 1882. 02. 27. (58), 4.; 1882. 10. 03. (272), 3.; 1884. 01. 20. (20), 6.; 1893. 11. 14. (315), 10.; 1893. 11. 15. (316), 17.; 1893. 12. 30. (359), 2., 5.; 1897. 01. 15. (15), 10.; 1902. 01. 21. (20), 11.
- Pesti Napló*, 1863. 10. 20., 4104; 1884. 01. 20. (20), 3.; 1894. 11. 22. (323), 6.; 1898. 07. 01. (180), 8.; 1898. 07. 12. (191), 8.; 1900. 01. 31. (30, 9).
- PÓLYA Jakab (1896): *A pesti polg. kereskedelmi testület és a budapesti nagykereskedők és nagyiparosok társulata története*. Budapest.
- RÉDEY Miklós – LAKY Imre szerk. (1909): *Rendőri Lexikon. Közrendészeti és büntetőjogi tudnivalók betűrendes kézikönyve*. Budapest: Pátria irodalmi vállalat és nyomdai részvénytársaság nyomása, Rendészet címszó.
- Reform*, 1870. 03. 22. (97), 3.
- Regelő Pesti Divatlap*, 1843. 13. 02. (18), 559.
- SALLAI János (2022): *A rendészettudomány etablációja és akkreditációja Magyarországon*. Budapest: Rendőrség Tudományos Tanácsa.
- SELLAM, Déborah (2017): *Evolutions et mutations de la sécurité privée – Une étude de différents modèles de régulation*. 19. Université de Lyon Institut d'Etudes Politiques de Lyon, France. Mémoire de 4ème Anné. Online: <https://ges-securite-privee.org/wp-content/uploads/2020/07/Me%CC%81moire-IEP-Lyon-2017.pdf>
- Színházi Látszó*, 1863. 10. 20. (194), 3.
- Szót kér a rendészet!* (2003). Előterjesztés a IX. Osztály részére a rendészeti tudomány befogadására. Elhangzott: A IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztály ülésén. 2003. szeptember 17. MTA Levéltár.
- Tréfás Képes Herkó Péter*, 1900. (37), 3.
- Üstökös*, 1883. 04. 29. (1289), 2.; 1893. 11. 19. (21), 2.
- VANDORMAEL, Danny (2018): *Pas de panique! Comment organiser notre sécurité?* Antwerp: Pelckmans.
- Vasárnapi Ujság*, 1856. 12. 14. (50), 439; 1864. 06. 19. (25), 1.; 1865. 10. 01. (40), 508.
- ZAICZ Gábor (2006): *Etimológiai Szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*. Budapest: Tinta.

Jogi forrás

1872. évi XXXVI. törvénycikk Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről